

Nieuw werk ontdekt van kunstschilder Charles Louis Saligo (1803-1874)

Het portretschilderij van Pauline Spitaels in het Sociaal Centrum te Geraardsbergen

Jacques DE RO, Rik VAN DAMME

Het is welbekend dat de Geraardsbergse kunstschilder Charles Louis Saligo na zijn onafgebroken verblijf in Parijs in 1823-1848, nog regelmatig opdrachten krijgt van familie en vrienden uit zijn geboortestad voor een geschilderd portret. Het grote olieverfschilderij met de statige afbeelding van Pauline Spitaels (1797-1856) op de schouwmantel in het salon van het Sociaal Centrum in de Abdijstraat te Geraardsbergen blijkt nu na onderzoek ook van zijn hand.

Charles Louis Saligo

Charles Louis Saligo, geboren te Geraardsbergen op 27 februari 1803 (8 ventôse jaar XI) als zoon van Adrien Louis (1766-1812) en van Marie Jeanne Van Huffel (1765-1804), geniet aanvankelijk een kunstopleiding aan de Academie voor Schone Kunsten te Gent. Zijn leermeester en nauwe verwant is de oud-Geraardsbergenaar Pieter Van Huffel (1769-1844). Dankzij een studiebeurs van zijn geboortestad, vertrekt hij in 1823 naar Parijs waar hij zich artistiek verder ontplooit in het atelier van Antoine Jean Gros. De volgende twee decennia verblijft hij in de Franse hoofdstad, waar hij door zijn nauwe contacten met de hogere clerus en de gegoede burgerij schilderopdrachten binnenrijft. De Februarirevolutie van 1848 drijft hem terug naar zijn geboorteland, waar hij zich eerst te Brussel en later te Lokeren vestigt. Toch blijft hij in nauw contact met zijn familie en vrienden in Geraardsbergen. Dit bezorgt hem nieuwe schildersopdrachten. Zo schildert hij het portret van advocaat-brouwer-politicus Benoît Jou-

ret en van diens echtgenote Félicité de Clippele, en ook van lucifersfabrikant Balthazar Mertens. ⁽¹⁾

Pauline Spitaels

Via zijn moeder is Saligo nauw verwant met de lokale bankiersdynastie Spitaels. Zo zorgt bankier François Spitaels, lid van de Geraardsbergse regentieraad en van de Provinciale Staten, dat de stadskas zijn artistieke opleiding in Parijs financieel ondersteunt. Na zijn terugkeer in 1848 is hij door de familie Spitaels niet vergeten. Het is van Pauline Spitaels, de oudste dochter van Albert (jongere broer van François) en van Isabelle Van Yper, dat hij de opdracht krijgt haar portret te schilderen. Deze ongehuwde, bekend als zeer godvruchtige dame woont in de ouderlijke woning op de Markt, samen met haar broers Benoît en René, tot het overlijden van haar moeder in 1844. Met een deel van de erfenis laat zij in 1846-1847 nabij de hovingen van de Sint-Adriaansabdij een groot herenhuis optrekken. De imposante straatgevel in 'Rundbogenstil' heeft een opval-

lend entablement ⁽²⁾ dat versierd is met de medaillonportretten van zes vooraanstaande figuren uit de geschiedenis van Geraardsbergen. Pauline leeft van de opbrengst van haar gronden in een aantal omringende dorpen, van de verhuur van haar woningen in de stad en van de drie vroegere abdijsmolens op de Dender. Daarnaast participeert zij vanaf 1845 in de "*Banque et Recouvrements sur la Belgique & l'Étranger Prosper & René Spitaels & Cie*" van haar jongere broer en neef. Hoewel zij haar welstand duidelijk etaleert, is zij, net als de meeste van haar familieleden, bijzonder begaan met het lot van de minstbedeelden. Tijdens de zomer van 1838 neemt zij deel aan de tentoonstelling in het stadhuis van kunst-, luxe- en industriële producten, aangeboden door de bourgeoisie van de stad en van ver daarbuiten. De opbrengst van de betalende toegang tot de expositie gaat naar de verpauperde bevolking. De objecten die zij ter beschikking stelt getuigen van een verfijnde smaak: "*Un pliant en acajou, garni de tapisserie; deux flambeaux en cristal de Wisbaden; encrier en porcelaine dorée; pantoufles brodées*

⁽¹⁾ Meer over het leven en werk van Charles Louis Saligo in: J. DE RO, "Mon cher cousin & maître!". De Parijse jaren van de Geraardsbergse kunstschilder Charles Louis Saligo in brieven aan Pieter van Huffel 1823-1848, in *Gerardimontium*, 2010, nr. 230, p. 19-31.

⁽²⁾ Een *entablement* of tafelment is de benaming voor architraaf, fries en kroonlijst tesamen.

Portretschilderij van Pauline Spitaels. (foto Jonas Maldrie).

Saligo behoort met dit portret tot de beste schilders van de Oudenbergstad

Het portret van Pauline Spitaels dat Charles Louis Saligo in 1856 heeft geschilderd, is volledig gebaseerd op de klassieke normen, met weliswaar enkele elementen die bij de romantiek aanleunen. Pauline is hier geportretteerd als een voorname welstellende burgerdame. Volgens de mode van die tijd, draagt ze een lang zwart kleed met een uitgesproken taille, duidelijk het resultaat van een strak aangespannen korset. Het kleed is bijna zoals een toga, van onder tot boven dichtgemaakt met een reeks kleine ronde knopen. Het plechtstatische zwarte kleed wordt alleen aan de kraag en de mouwen afgeboord met witte kant. Saligo heeft een goede oplossing gevonden voor de houding van de handen, die soms wat gekunsteld overkomen. Aan haar soepel neerhangende rechterhand draagt ze een gouden ring met een niet nader te bepalen edelsteen, duidelijk een discrete verwijzing naar haar welstand. In de linkerhand houdt ze een geopende brief waarop haar naam en adres vermeld staan ("Mlle Pauline Spitaels Rue du Couvent Grammont"). Ze wil door het nageslacht herkend worden als Pauline Spitaels. De schilder geeft hiermee het portret

een zekere - weliswaar getemperde - levendigheid. Onder de kraag is een lint geknoopt, waarvan we de kleuren ook terugvinden in de Chinese vaas met boeket in de rechterhoek. Een medaillon met hoogstwaarschijnlijk de afbeelding van een tempelruïne is aan het lint vastgemaakt. Ruïnes waren in de romantiek de dankbare symbolen van weemoed en vergankelijkheid. Pauline is een paar maanden later overleden. Voelde ze haar einde naderen? Ook haar kapsel met lange neerhangende kaarskrullen volgt de mode van die tijd. Saligo heeft haar figuur geschilderd met een zachte frontale belichting, zodat hij bij het modelleren met mooie degradés kon werken. Alle schaduwpartijen krijgen daardoor een fluweelzachte overgang, wat ideaal is voor een damesportret. De nauwkeurige tekening van het gezicht bewijst dat de schilder met vrucht de lessen heeft gevolgd van Gros en de klassieke school in Parijs. Ook de compositie is zeer evenwichtig opgebouwd met vier elementen die mooi tot één geheel samenvloeien. Eerst en vooral is er de imposante zwarte figuur van Pauline, die in een rode zetel gezeten, de volle aandacht krijgt. Het rood contrasteert zeer "warm" met de koele zwart-witstructuur van het kleed. Het gezicht staat exact op het kruispunt van de horizontale en verticale krachtlijnen, die aan de gulden snede

beantwoorden. Saligo onderstreept die verticale lijn nog eens met een duidelijk afgetekende omlijsting van een schilderij op de achtergrond. Ook de groene draperie loopt in een boog tussen de hoger genoemde krachtlijnen. Het groen werkt eveneens mooi complementair met het rood van de zetel en het bloemstuk. Het ronde bijzettafeltje met vergulde antieke versieringen zoals o.a. gestileerde acanthusbladeren, leidt onze aandacht naar het kleurrijke boeket in een kostbare Chinese vaas. De bloemen verwijzen naar de "gevoelsgeladen" ziel van Pauline, die bekend stond als een menslievende en vrijgeveige vrouw. Naast de vaas staat nog een kleine gravure in een kadertje van mahoniehout en er ligt ook nog een gesloten boek. Dit illustreert duidelijk haar belangstelling voor stijlvolle gebruiksvoorwerpen en ook haar brede culturele bagage. Met het fraai geschilderde boeket sluit de schilder aan bij een rijke traditie in de Vlaamse schilderkunst. We mogen gerust besluiten dat Saligo met dit portret bewijst dat hij tot de beste schilders behoort die in de Oudenbergstad het "licht" hebben gezien.

Rik Van Damme

en laine, et montées; petit souffloir en soie, un porte-alegrador, en bois de Spa, avec applications" ("Een met tapisserie bekleed mahoniehouten vouwstoeltje; twee kandelaars in kristal uit Wiesbaden; een vergulde porseleinen inktpot; met borduursel opgemaakte wollen pantoffels; een kleine zijden ?, een ? in hout uit Spa met versieringen). (3) Wanneer tijdens de jaren 1840 de textielcrisis hard toeslaat en een groot deel van de bevolking zonder inkomen valt, snelt zij ter hulp. De Gazette van Aude-

naerde van 14 maart 1847 meldt dat "Juffrouw Pauline Spitaels, te Geerardsbergen, deze winter 40 arme huisgezinnen heeft onderhouden, en die nog twee maanden blijft onderhouden" (4).

Een groot aanzien

Het lijkt geen twijfel dat Pauline Spitaels door haar sociaal engagement groot aanzien genoot bij de lokale bevolking.

Detail van het portretschilderij waarop staat aangeduid: 'CH. SALIGO 1856'. (foto Jonas Maldrie).

(3) N.N., Catalogue de l'exposition d'objets d'art, d'agrément et d'industrie au profit des pauvres de Grammont., Geraardsbergen, 1838, p. 27.

(4) Gazette van Audenaerde, 14 maart 1847, p. 3, k. 1.

Zelfportret van Charles Louis Saligo. (foto Jan Coppens)

Zij laat zich ten minste tweemaal door een schilder portretteren. Het eerste werk, waarop zij op nog jonge leeftijd staat afgebeeld, is van een onbekende meester en bevindt zich in het klooster van de *Zusters van Maria en Jozef* te Erpe-Mere. Zij is gehuld in een donker kleed op een donkere achtergrond.

Alleen haar gelaat en de kraag van (Geraardsbergse?) witte kant lichten op. Het tweede portretschilderij hangt nog steeds in haar voormalige woning in de Abdijstraat, die thans ingenomen is door het Sociaal Centrum. Het is van betrekkelijk grote omvang ⁽⁵⁾. Pauline is ge-

zeten op een rood fluwelen sofa waarop rechts van haar de naam van de schilder staat en het jaar van uitvoering: *CH. SALIGO 1856*. Pauline Spitaels moet dus geposeerd hebben voor de schilder, slechts korte tijd voor haar overlijden op 11 mei 1856. Wanneer zij haar einde voelt naderen, roept zij op 8 mei notaris Eugène Coppens bij zich om haar testament op te maken. Opvallend is dat zij haar naaste familieleden maar weinig nalaat ⁽⁶⁾. Haar woning met tuin in de Abdijstraat schenkt zij aan Mimie D'Hondt, "genaemd by haren kloosternaem "zuster Colette". Hiermee komt de facto dit onroerend goed aan de *Zusters van Maria en Jozef*, een congregatie die haar neef Constant Guillaume Van Crombrugghe (1789-1865) in 1818 heeft gesticht ⁽⁷⁾. De armen in de stad bedenkt ze met de "uitdeeling van zes mandekens distbrood en duizend andere brooden". Maar Pauline laat ook heel wat schulden na, vermoedelijk mede door de bouw van haar prestigieuze woning ⁽⁸⁾. Notaris Coppens wordt opgedragen elke schuldvordering te vereffenen met de opbrengst van de openbare verkoop van haar meubels, paarden, koetsen en al haar onroerende goederen. Blijkbaar heeft zuster Colette de voornoemde schilderijen van haar weldoenster voor het klooster kunnen behouden. Nog eenmaal komt Pauline Spitaels als het ware tot leven wanneer zij figureert in de *Krakelingenstoet* van 2007.

Jacques DE RO

⁽⁵⁾ Canvas: 123 x 92 cm; kader: 150 x 122 cm.

⁽⁶⁾ In haar testament staat nog vermeld: "(...) Ik geve en legatere in vollen eigendom aen de twee kinders van d'heer Prosper Spitaels, genaemd Gustaaf en Rachel, alle de gelden, penningen die hunnen gezegden vader van mij bezit en deelmakende onzer sociëteit der bank, zonder eenige uitzondering." Volgens haar aangifte van nalatenschap van 18 december 1856 zijn er in het sterfhuis "geen gelden gevonden in de sociëteit met Prosper Spitaels". Verder lezen we: "Ik geve en dito Prosper Spitaels mijnen bak met fijnen bordeau wijn van 1828 en nog eenen anderen bak Château Latour volgens Catalogue".

⁽⁷⁾ Later bekend als "t Zusterhuis".

⁽⁸⁾ J. De Ro, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen* Machtsverwerving en -verlies, proefschrift, U.G., Gent, 1976-1977, p. 307-308: Pauline Spitaels laat voor 217.838 fr. schulden na, maar na verkoop van haar roerende en onroerende goederen in herberg De Klocke op de Markt, blijft nog 87.426 fr. te verdelen.